

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ НА ОСВІТУ ДІТЕЙ З СОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Сучасні глобалізаційні процеси зумовлюють необхідність докорінних змін ставлення українського суспільства до осіб з особливими потребами, які до недавнього часу в певній мірі були соціально ізольованими, у напрямі сприяння їх розвитку та самореалізації. Ратифікація міжнародних документів у даній царині та прийняття низки вітчизняних нормативно-правових актів є закономірним результатом євроінтеграційних прагнень нашої держави. Міжнародне законодавство все більше звертає увагу на захист прав людей з обмеженими можливостями саме в контексті захисту прав людей. Сучасні міжнародні стандарти в галузі основних прав людини передбачають можливості участі кожної людини у суспільному житті, а особливо це стосується осіб з фізичними чи психічними вадами.

У Декларації прав дитини (1959 року) зазначається що, неповноцінна у фізичному, психічному або соціальному відношенні дитина, повинна забезпечуватися спеціальним режимом, освітою і піклуванням, необхідним зважаючи на її особливий стан. Декларація ООН про права розумово відсталих осіб (1971 року) є одним із перших нормативно-правових документів щодо визнання осіб з порушеннями психофізичного розвитку суспільно-повноцінною в соціальному сенсі меншиною, яка потребує соціального та правового захисту.

Міжнародний підхід до цього питання базується лише на принципах доступності та обов'язковості освіти, рівності та відсутності дискримінації, права на якісну освіту. Аналіз міжнародних документів приводить до висновку, що в жодному з них немає визначення поняття інклюзивної освіти.

Враховуючи світові тенденції розвитку освіти, в Україні все більшого поширення набуває спільна форма навчання й виховання дітей та молоді з особливостями розвитку та їх здоровими однолітками, що отримала назву – інклюзивне навчання. В основі інклюзії лежить право людини на освіту,

проголошене у Всесвітній декларації прав людини у 1948 році, де зазначається, що кожна людина має право на освіту, освіта має бути спрямована на розвиток людської особистості та посилення поваги до прав людини та її основних свобод [10].

Основним принципом державної політики щодо інвалідів залишається принцип доступності, проголошений в резолюції Генеральної Асамблеї ООН у 1997р., як пріоритетне завдання сприяння забезпеченню рівних можливостей для інвалідів. Приділення цьому чиннику першочергової уваги є віддзеркаленням перенесення акценту з медичних аспектів інвалідності, з догляду за інвалідами, їх захисту і надання їм допомоги в адаптації до «нормальних» соціальних структур на застосування соціально-економічних моделей. Сприяння забезпеченню рівних можливостей здійснюється шляхом зміни середовища, розширення прав і можливостей інвалідів, їх участі в житті суспільства.

Конвенція ООН про права людей з обмеженими можливостями, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 13 грудня 2006 року, була першим міжнародним документом XXI століття, який стосується прав людей з обмеженими можливостями в політичній, соціально-економічній та культурній сферах [10].

Основним джерелом захисту прав людини з особливими потребами є Конвенція про права інвалідів, ратифікована Україною у 2009 р. Держава гарантує дітям-інвалідам дошкільне виховання, здобуття освіти на рівні, що відповідає їх здібностям і можливостям.

Аналіз міжнародного досвіду отримання освіти говорить про те, що інклюзивне навчання є основним джерелом для здобуття освіти людьми з обмеженими можливостями. Однак діти з особливими потребами мають можливість здобути освіту як в спеціальних навчальних закладах, так і у закладах масового типу. Концепція соціальної справедливості, заснована на правах людини, зазначає: діти з особливими потребами мають навчатися у загальноосвітніх, а не в окремих навчальних закладах; різноманітні національні підходи до залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх

закладів забезпечують цінний досвід для ширших дебатів про освітню різноманітність й справедливість [1,2,9].

Необхідно зазначити, що інклюзивне навчання повною мірою не є альтернативою спеціальній освіті, проте воно значно розширює її можливості. Забезпечення рівних можливостей освіти людей із інвалідністю потребує комплексу заходів, що забезпечують їх повноцінну інклюзію у навчально-виховний процес, впровадження нових освітніх методик, виконання норм вітчизняного законодавства та міжнародних договорів (конвенцій) щодо доступності освіти для всіх без виключень [1,2].

Упродовж останнього десятиліття вітчизняні науковці, зокрема В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко та інші присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм. Значний вплив на розвиток системи спеціальних навчальних закладів, удосконалення їх структури, розробку методик ранньої діагностики психічного розвитку дітей мали праці психологів Л. Виготського, О. Венгер, О. Запорожця, О. Киричука, Г. Костюка, Б. Корсунської, С. Максименка, Н. Морозової, В. Синьова, П. Таланчука, В. Тарасун, М. Ярмаченка. У них обґрунтовано принципові положення щодо особливостей розвитку психічних процесів у дітей різного віку, ролі корекційного виховання у підготовці до шкільного навчання, механізмів формування їх соціально-комунікативної активності. У дослідженнях учених вивчалася історія становлення і розвитку окремих напрямків спеціальної освіти дітей шкільного віку з різними психофізичними порушеннями [3,9,10].

Поняття «діти з особливими потребами» стосується дітей до 18 років, які потребують додаткової навчальної, медичної і соціальної підтримки з метою покращання здоров'я, розвитку, навчання, участі в громадському житті. Сьогодні існує проблема із збором статистичних даних щодо кількості дітей з інвалідністю та забезпечення їхнього права на рівний доступ до якісної освіти

за місцем проживання, оскільки питання зазначеної категорії дітей можуть належати різним Міністерствам – Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерству охорони здоров'я України, Міністерству соціальної політики України [4,5,6].

Дітей, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку, в Україні понад 1 млн., що становить 12% від загальної кількості дітей у країні. Окрім зростання кількості дітей з обмеженими можливостями, спостерігається тенденція якісної зміни структури дефекту, комплексного характеру порушення у кожної окремої дитини. Лише 55 % дітей та підлітків з фізичною або розумовою інвалідністю відвідують школи.

В Україні, станом на 2018 рік, серед 17 337 українських шкіл лише 1127 залучені до інклюзивного навчання. У 2018/2019 н.р. відкрито 8 417 інклюзивних класів у 3 790 закладах середньої освіти; в 152 закладах загальної середньої освіти діяло 577 спеціальних класів; функціонувало 325 спеціальних шкіл. В таких школах отримувало освіту 37 787 учнів та викладало 9 898 учителів. За останні 3 роки кількість спеціальних шкіл зменшилася на 2,4 %, учнів в них - на 4,2 %, в той час як кількість вчителів збільшилась на 0,4 %.

За даними Міністерства освіти і науки , молоді та спорту України 11% навчальних закладів є повністю доступними для дітей з особливими освітніми потребами, 39 % – частково доступні [4,5].

Протягом 3 років кількість інклюзивних класів зросла в 3,1 рази, кількість шкіл, що мають інклюзивні класи, в 2,5 рази, а кількість дітей, що здобувають у них освіту, зросла в 2,8 рази. Проте, більш ніж 56 тисяч школярів з особливими потребами не охоплені навчанням у загальноосвітніх закладах [7,8].

Освіта дітей з особливостями психофізичного розвитку є одним із найважливіших завдань для країни. Водночас, наше сьогодення – це зміна ціннісних орієнтацій в освіті, визначення розмаїття кожної дитини, обумовлене зміною освітньої парадигми на гуманістичну «освіта для всіх, школа для всіх». Забезпечення права і комфортних умов на освіту дітей з обмеженими можливостями здоров'я в загальноосвітніх навчальних закладах, одержання

освіти та участі у трудовій діяльності громадян, що належать до категорії «осіб з обмеженими можливостями здоров'я», є необхідною характеристикою демократичного цивілізованого суспільства.

Набирає все більших обертів обмін досвідом у душі міжнародного співробітництва в галузі профілактичної охорони здоров'я, медичного, психологічного і функціонального лікування неповноцінних дітей, включаючи розповсюдження інформації про методи реабілітації, загальноосвітньої і професійної підготовки, а також доступу до цієї інформації, з тим щоб дозволити Державам-учасницям покращити свої можливості і знання, і розширити свій досвід в цій галузі [5,7].

Отже, український освітній простір поетапно впроваджує принципи інклюзії. Аналіз положень міжнародних актів, українського законодавства дозволяє виокремити ряд питань захисту прав дітей з особливими потребами. Перед нами стоїть завдання посприяти вдосконаленню державної політики соціального захисту інвалідів в Україні, покращити та вивести на новий рівень соціальне життя інвалідів, забезпечити організаційно-методичну базу для навчання та наступного працевлаштування, їх інтеграцію у суспільство, де з кожним днем великого значення набуває підготовка висококваліфікованих фахівців. Необхідно створити умови для зміни негативних стереотипів і ставлення до неповносправних людей в українському суспільстві на основі досягнення соціальної солідарності і соціальної справедливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про охорону дитинства»//Відомості Верховної Ради України, 2001, №30.
2. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»//Відомості Верховної Ради України, 1991, №21.
3. Балахонова О. В. Проблеми інклюзивної освіти в Україні / Інклюзивна освіта: досвід і перспективи : [монографія] / Колектив авторів; відп. ред. Г.В. Давиденко. – Вінниця, 2016. – 242 с. – С. 62-76.
4. Завальнюк О. Л. До питання про стан народжуваності та здоров'я дітей в

- Україні / Materials of the XV International scientific and practical Conference Science without borders - 2019, March 30 - April 7, 2019 : Sheffield. Science and education LTD - 64 p.- P.36-40.
5. Завальнюк О. Л. Медико - соціальні аспекти стану демографічної ситуації в Україні / Актуальні проблеми біології та методики її викладання у закладах вищої освіти: збірник наукових праць звітної наукової конференції викладачів за 2018-2019 н.р. - Вінниця, 2019. - 266 с.
  6. Завальнюк О. Л. Статистичний огляд проблеми здоров'я дітей в Україні / Materiały XIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji, «Strategiczne pytania światowej nauki - 2017», 07-15 lutego 2017 roku. – Tom 8: Medycyna. Ekologia. Weterynaria. Biologiczne nauki. – Przemysł: Nauka i studia. – 64 str. – S.6-8.
  7. Завальнюк О. Л. Педагогічна стратегія формування готовності до охорони здоров'я у студентів педагогічного університету / Сучасні проблеми біологічної науки та методика її викладання у закладах вищої освіти: збірник наукових праць звітної наукової конференції викладачів за 2017-2018 н.р.- Вінниця, ТОВ «Твори», 2018.- С.44-57.
  8. Засенко В. Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я / В'ячеслав Засенко, Алла Колупаєва // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2014. – № 3. – С. 20 - 29.
  9. Корнієнко С. Інклюзивна освіта як пріоритетний напрям державної політики України у сфері освіти дітей з інвалідністю / Світлана Корнієнко // Вісн. Нац. акад. держ. упр. Сер. «Держ. упр.». – Київ, 2012. – № 2. – С. 226 - 231.
  10. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: від основ до практики: [монографія] / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. – Київ : АТОПОЛ, 2016. – 152 с.